

УДК 368.914

Л. О. Матвійчук

Хмельницький національний університет, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА ОБЛІКУ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ ЗА ВИДАМИ СТРАХУВАННЯ, ІНШИМИ, НІЖ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

У статті проаналізовано сутність та структуру страхових резервів, що формуються страховиками, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя. Систематизовано нормативно-правові акти, що регулюють процес формування технічних резервів в Україні, визначено порядок формування та обліку технічних резервів.

Ключові слова: страхування, технічні резерви, резерв незароблених премій, резерви збитків, резерв катастроф, резерв коливань збитковості.

В статье проанализированы сущность и структура резервов, формируемых страховщиками, которые осуществляют виды страхования, иные, чем страхование жизни. Систематизированы нормативные правовые акты, регулирующие процесс формирования технических резервов в Украине, определен порядок формирования и учета технических резервов.

Ключевые слова: страхования, технические резервы, резерв незаработанных премий, резервы убытков, резерв катастроф, резерв колебаний убыточности.

The article analyzes the nature and structure of reserves, formed by non-life insurers. The paper systematizes legal acts that govern the process of formation of technical reserves in Ukraine and defines a procedure for the formation and accounting of technical reserves.

Keywords: insurance, technical reserves, unearned premium reserve, loss reserves, catastrophe reserve, equalization fund.

У сучасних умовах господарювання страхування є одним із стабілізаторів процесу суспільного відтворення. Крім того, акумулювання страховими компаніями значних фінансових ресурсів та активна інвестиційна політика перетворюють страховика в потужний фактор розвитку. Однак зосереджені майнові інтереси багатьох страхувальників – як юридичних, так і фізичних осіб вимагають від страхових компаній виваженого підходу до формування страхових резервів.

Вивченню теоретичних засад формування страхових резервів присвячені праці таких вчених, як С. С. Осадець, В. Д. Базилевич, О. О. Гаманкова, В. С. Лень, Н. М. Внукова, О. Д. Вовчак. Однак питання організації і методики обліку страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, розглянуто фрагментарно і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є визначення сутності та структури резервів, що формуються страховиками, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя. Систематизація нормативно-правових актів, що регулюють процес формування технічних резервів в Україні та визначення порядку формування та обліку технічних резервів.

Страхові резерви – грошові кошти, що утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховання).

Необхідність формування страхових резервів зумовлена специфікою страхової діяльності, а саме: зворотністю страхового циклу, оскільки потребує спочатку внесення страхової премії, а потім, через деякий час, надання страхової послуги у вигляді виплати страхового відшкодування (страхових сум). Моменти надходження страхових премій і виплати страхового відшкодування, як правило, не збігаються, це дає змогу страховику акумулювати значні кошти у вигляді страхових резервів. Розмір цих резервів на будь-який момент має бути достатнім для виконання страховиком умов договору страхування.

Відповідно до законодавства страхові резерви поділяються на:

- технічні резерви;
- резерви із страхування життя (математичні резерви) [1].

Страховики, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя, формують технічні резерви, а страховики, які здійснюють страхування життя, – резерви зі страхування життя (математичні резерви). Такий поділ зумовлений неоднаковим розподілом ризику, особливостями спеціалізації страховика та різною методикою розрахунку і структурою тарифних ставок у ризикових видах страхування (майновому, відповідальності) та страхуванні життя.

Технічні резерви виражають грошову оцінку обов'язків страховика за страховими зобов'язаннями й, одночасно, є гарантією виконання зобов'язань перед страхувальником з огляду на наявні у портфелі страховика договори страхування.

Формування технічних резервів – визначення величини технічних резервів шляхом її обчислення за методами, визначеними законодавством.

Формування технічних резервів є необхідною умовою для забезпечення виконання страховиком страхових зобов'язань перед страхувальниками та передбачає діяльність страхової компанії, пов'язану з визначенням величини технічних резервів за допомогою методів, передбачених законодавством. Це відбувається на підставі обліку договорів і вимог страхувальників щодо виплати страхової суми або страхового відшкодування за видами страхування. Одночасно, страховики зобов'язані визначати частки перестраховиків у відповідних видах технічних резервів за видами страхування на будь-яку дату одночасно з розрахунком технічних резервів.

Склад та порядок формування технічних резервів в Україні регламентуються нормативно-правовими актами (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, що регулюють процес формування технічних резервів в Україні

Нормативно-правовий акт 1	Напрямки регулювання 2
Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР зі змінами та доповненнями [1]	<ul style="list-style-type: none"> – визначає види страхових резервів та порядок їх формування; – регламентує методику розрахунку резерву незароблених премій; – визначає принципи та напрями розміщення страхових резервів
Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 р. № 1961-IV зі змінами та доповненнями [2]	– встановлює обов'язковість формування і обліку страхових резервів для страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у порядку та обсягах, визначених Законом, станом на кожен день
Порядок розрахунку резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів від 23.07.2008 р. № 671 зі змінами та доповненнями [3]	– визначає механізм розрахунку (формування) величини резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів
Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, від 17.12.2004 р. № 3104 зі змінами та доповненнями [4]	<ul style="list-style-type: none"> – встановлюють порядок формування, обліку та розміщення технічних резервів за договорами страхування, співстрахування та перестраховування з видів страхування, інших, ніж страхування життя; – визначають методику формування (розрахунку величини) технічних резервів, які є оцінкою обсягу зобов'язань страховика в грошовій формі для здійснення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування

Закінчення табл. 1

1	2
Порядок і правила формування, розміщення та обліку страхових резервів з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду від 13.11.2003 р. № 123 зі змінами та доповненнями [5]	<ul style="list-style-type: none"> – визначає види резервів, які формують страховики, які здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду; – визначає методику розрахунку резервів; – встановлюють порядок розміщення резервів

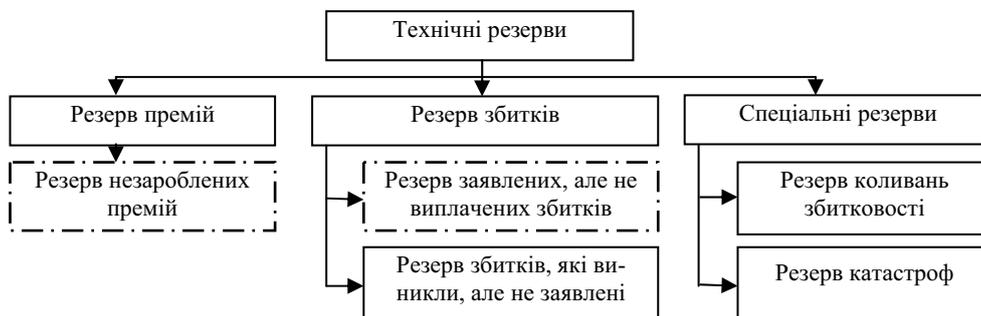
Страховики, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя, зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами страхування:

– незароблених премій (резерви премій), що включають частки від сум надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату;

– збитків, що включають зарезервовані несплачені страхові суми та страхові відшкодування за відомими вимогами страхувальників, з яких не прийнято рішення щодо виплати або відмови у виплаті страхової суми чи страхового відшкодування [1].

Страховики можуть прийняти рішення про запровадження від початку календарного року і ведення обліку таких технічних резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя:

- резерв незароблених премій;
- резерв заявлених, але не виплачених збитків;
- резерв збитків, які виникли, але не заявлені;
- резерв катастроф;
- резерв коливань збитковості (рис. 1).

Рис. 1. Система технічних резервів, що формують страховики, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя
([ ] – резерви, що є обов'язковими для формування усіма страховиками)

Страховики зобов'язані письмово повідомити Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, про запровадження формування і ведення обліку зазначених технічних резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, не пізніше, ніж за 45 днів до початку календарного року.

Висока ризиковість обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду (в першому випадку – через масовий характер збитків, а в другому – через їх катастрофічний характер) потребує створення додаткових гарантій, отже, для них законодавством установлений розширений перелік страхових резервів, обов'язкових для формування.

Страховики, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, окрім резерву незароблених премій та резерву заявлених, але не виплачених збитків, передбачених Законом

України «Про страхування» як обов'язкові, в обов'язковому порядку формують та ведуть облік резерву збитків, які виникли, але не заявлені, та страхового резерву коливань збитковості за цим видом страхування.

Страховики, які отримали в установленому порядку ліцензії на проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду та є членами Ядерного страхового пулу, формують з урахуванням вимог Закону України «Про страхування» та Порядком і правилами формування, розміщення та обліку страхових резервів з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, затвердженими розпорядженням Держфінпослуг від 13.11.2003 р. № 123, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 02.12.2003 р. за №1107/8428, такі технічні резерви:

- резерв незароблених премій;
- резерв заявлених, але не виплачених збитків;
- резерв збитків, які виникли, але не заявлені;
- резерв катастроф.

Страховики, які прийняли рішення про запровадження формування резерву незароблених премій за методом «1/365» («pro rata temporis»), формують резерв заявлених, але не виплачених збитків та резерв збитків, які виникли, але не заявлені [4].

Страхові резерви в обсягах, що не перевищують технічних резервів, утворюються у тих валютах, в яких несуть відповідальність страховики за своїми страховими зобов'язаннями.

Відповідно до Інструкції Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. зі змінами та доповненнями № 291 «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» для узагальнення інформації про рух коштів страхових резервів призначено рахунок 49 «Страхові резерви».

Рахунок 49 «Страхові резерви» має такі субрахунки:

- 491 «Технічні резерви»;
- 492 «Резерви із страхування життя»;
- 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах»;
- 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя»;
- 495 «Результат зміни технічних резервів»;
- 496 «Результат зміни резервів із страхування життя» [6].

На субрахунках 491 «Технічні резерви», 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах», 495 «Результат зміни технічних резервів» узагальнюється інформація про стан і рух коштів резервів незароблених премій та інших технічних резервів.

Головною особливістю на рахунку 49 «Страхові резерви» є те, що у складі даного рахунку містяться як активні, так і пасивні субрахунки:

491 «Технічні резерви» – пасивний і використовуються для обліку джерел коштів, які залучені для формування резерву;

493 «Частка перестраховиків у технічних резервах» – регулюючий контрпасивний і дає змогу визначити величину резерву, який сформований за рахунок коштів, що залишаються у перестраховальника після здійснення операцій перестраховання;

495 «Результат зміни технічних резервів» – результативний, з його допомогою визначається результат змін резерву з урахуванням операцій перестраховання та його вплив на фінансові результати страховика.

Аналітичний облік резервів здійснюється за їхніми видами.

Обчислена на звітну дату сума страхових резервів відображається за кредитом субрахунків обліку страхових резервів і дебетом субрахунків обліку результатів змін цих страхових резервів.

За дебетом субрахунків обліку страхових резервів відображається сума страхових резервів на минулу звітну дату в кореспонденції з відповідними субрахунками обліку результатів змін страхових резервів.

Обчислена на звітну дату сума часток перестраховиків у страхових резервах відображається за дебетом субрахунків обліку часток перестраховиків у страхових резервах і кредитом субрахунків обліку результатів змін цих страхових резервів.

За кредитом субрахунків обліку часток перестраховиків у страхових резервах відображається сума часток перестраховиків у страхових резервах на минулу звітну дату в кореспонденції з відповідними субрахунками обліку результатів змін цих страхових резервів.

Щомісяця сальдо субрахунків обліку результатів змін страхових резервів списується у порядку закриття в кореспонденції з кредитом субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності» або дебетом субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності», за винятком результату зміни резервів незароблених премій, сальдо якого щомісяця списується у порядку закриття на субрахунок 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» [7, с. 62].

Рахунок 49 «Страхові резерви» кореспондує:

за дебетом з кредитом рахунків:	за кредитом з дебетом рахунків:
49 «Страхові резерви»;	49 «Страхові резерви»;
70 «Доходи від реалізації»;	70 «Доходи від реалізації»;
71 «Інший операційний дохід»;	94 «Інші витрати операційної діяльності».

Для цілей обліку з метою відображення операцій по формуванню та змінах технічних резервів за їхніми видами зазначені субрахунки доповнюються відповідними рахунками третього порядку.

Отже, страхові компанії для забезпечення ефективної діяльності формують страхові резерви, які мають суворо цільове призначення, є головною і визначальною особливістю, що визначає галузеву специфіку страховика.

Бібліографічні посилання

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 р. № 1961-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
3. Порядок розрахунку резервів незароблених премій, що проводиться за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів від 23.07.2008р. 671-2008-п, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/671-2008-%D0%BF>
4. Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, від 17.12.2004 р. № 3104 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>
5. Порядок і правила формування, розміщення та обліку страхових резервів з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду від 13.11.2003 р. № 123 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>
6. Інструкція про застосування «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язання і господарських операцій підприємств і організацій», затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
7. **Лень В. С.** Облік і аудит у страхових організаціях : навч. посіб. / В. С. Лень – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 408 с.

Надійшла до редколегії 21.11.2013